

Хўтан шаҳри: тарих, маданият ва стратегик аҳамияти

Хўтан (Хотан, Хотанно) — Хитой Халк Республикасининг Шинжон-Уйгур автоном районида жойлашган кадимий шаҳар ҳисобланади. У Шарқий Туркистоннинг жанубий қисмида, Тағлик Туркистоннинг юрагида жойлашиб, Тарим водийси ва Кумлук Такламакан чўли орасидаги муҳим геостратегик нуқтада жойлашган. Ушбу макон асрлар давомида Ипак йўлидаги асосий нуқталардан бири бўлиб келган.

1. Географик жойлашуви ва табиий ресурслари

Хўтан шаҳри Каракаш ва Юркаш дарёлари ўртасида жойлашган бўлиб, бу икки дарёнинг қўшилиши шаҳарнинг сугорилиши ва ободлашувида муҳим аҳамият касб этади. Ушбу ҳудуднинг иқлим шароити континентал бўлиб, ёз фасли иссиқ ва қуруқ, киш эса совуқ ва кам ёгинлидир. Хўтаннинг жўгрофий аҳамияти фақат тарихий эмас, балки иқтисодий жиҳатдан ҳам муҳим — шаҳар нефрит (яшма) тоши, ипак маҳсулотлари ва кумлик деҳқончилик асосида бой табиий ресурсларга эга.

2. Тарихий аҳамияти

Хўтаннинг тарихи милоддан аввалги даврларга бориб такалади. Қадимда Хўтан мустақил бир шохлик бўлиб, будда динининг марказларидан бири сифатида эътироф этилган. Ушбу ҳудудда будда ибодатхоналари, санъат марказлари ва ўша даврнинг ёзув ёдгорликлари топилган. Хўтан шохлиги хуннулар, киданийлар ва бошқа туркий халқлар билан алоқада бўлган. Шунингдек, форс ва ҳинд маданиятларининг таъсири ҳам сезиларли бўлган.

VIII–X асрларда Хўтан шаҳри Ислом дини таъсирига туша бошлади. Карахонийлар ва Туркистондаги бошқа мусулмон сулоалар билан алоқалар ўрнатилди. XI асрдан кейин Хўтаннинг сиёсий аҳамияти пасайди, бироқ маданий ва иқтисодий аҳамияти сақланиб қолди.

3. Маданий мероси

Хўтанда топилган археологик ёдгорликлар — қадимий будда санъати, нефритдан ясалган хайкалчалар, қадимги туркий, хитой ва санскрит ёзувлари — шаҳарнинг кўп қиррали маданий меросини кўрсатади. Айниқса, “Дандан-Уйлик”, “Нийя”, “Равак” каби археологик манзилларда олиб борилган казишмалар Хўтаннинг қадимда маданий ва диний марказ бўлганини тасдиқлайди.

Ислом даврида эса Хўтанда масжидлар, мадрасалар ва куръон нусхалари яратилган. Мусулмон аҳолиси туркий тилида гаплашган, исломий илмлар ва адабиёт ривожланган. Мазкур ҳудудда диний уламолар ва маърифий арбоблар етишиб чиққан.

4. Иқтисод ва ҳозирги аҳвол

Хўтан ҳозирги кунда ҳам ўзининг нефрит саноати билан машхур. Бу шаҳарда нефрит тошини казиб олиш ва қайта ишлаш йирик саноат соҳаси ҳисобланади. Шунингдек, ипакчилик ва анъанавий кўл меҳнатига асосланган хунармандчилик — гилам тўқиш, чўлпон тоқиш каби соҳалар тараққий этган.

Хўтаннинг транспорт ва инфратузилма соҳаси Хитой ҳукумати томонидан сўнгги йилларда жадал равишда ривожлантирилмоқда. Бундай модернизация маҳаллий аҳолининг ижтимоий-иқтисодий ҳаётига таъсир қилмоқда. Шу билан бирга, минтақа сиёсий жихатдан ҳам тортишув маркази ҳисобланиб, мусулмон аҳолининг ҳуқуқлари ва эркинликлари бўйича халқаро микёсда баҳслар юз бермоқда.

5. Демографик ва этник таркиб

Хўтан шаҳрида асосан уйғурлар яшайди. Шунингдек, оз сонли хансулар, хуйллар ва бошқа миллатлар ҳам бор. Аҳоли асосан Ислом динига эътиқод қилади. Ўзбек, қирғиз ва қазоқ каби туркий халқлар билан маданий ва диний яқинлик мавжуд.

Хўтан шаҳри — тарих, маданият, дин ва геосиёсий мавқеи жихатидан муҳим марказ бўлиб, у Шарқий Туркистоннинг илмий ва маънавий бойлиги сифатида баҳоланади. Ушбу шаҳарни ўрганиш — нафақат тарихий ҳақиқатларни аниқлаш, балки бугунги кун воқелигини тушуниш ва мусулмон халқлар тақдири ҳақида чуқур тасаввурга эга бўлиш имконини беради.

Абу Муслим
(профессор, сиёсий таҳлилчи)